

## **КУЛЬТУРОЛОГІЯ**

УДК 130.2:008

### **Цитування:**

Андрущенко Т. І. Культурологія як системоутворююча наука. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2022. № 1. С. 3-10.

*Андрущенко Тетяна Іванівна,*  
доктор філософських наук, професор,  
завідувачка кафедри суспільних наук  
Національної музичної академії України  
імені П. І. Чайковського  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0381-171X>

Andrushchenko T. (2022). Culturology as a system-forming science. *National Academy of Culture and Arts Management Herald: Science journal*, 1, 3-10 [in Ukrainian].

### **КУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК СИСТЕМОУТВОРЮЮЧА НАУКА**

**Мета роботи** – розгляд культурології як системного знання про культуру, що є інтегративним феноменом, виявлення основних тенденцій сучасних культурологічних досліджень. **Методологію роботи склали:** міждисциплінарний та системний підходи до проблематики, що дозволило комплексно розглянути культурологію як цілісну систему культурологічного знання, що перебуває з цілісному зв'язку з усіма підсистемами; метод аналізу, синтезу, синергетичний, аксіологічний – для виявлення головних аспектів культурології як системного погляду на розвиток культури, її функцій та ролі у міжкультурній комунікації, появі нових культурних феноменів, опосередкованих технологічними детермінантами. **Наукова новизна** роботи полягає у систематизації і розширенні наукових уявлень про місце і роль культурології в системі філософського знання на сучасному етапі суспільного розвитку. **Висновки.** Культурологія є системоутворюючою наукою і своїм предметом вважає систему знань, що могли б концептуально впливати на формування життєдіяльності культури у глобалізованому світі, особливо в сучасних умовах глобалізаційного світоглядного зламу, світового локдауну та психологічного напруження. Тому так важлива сьогодні концепція культури, яка зв'яже теоретичні і практичні уявлення про всі сфери життєдіяльності людини, методологія, що забезпечує комплексне дослідження культури як цілісного явища єдності набутків культур народів світу, такі системні підходи аналізу культури до державної політики і системи управління, які здатні забезпечити комфортне існування людини в модернізовано-технологічному світі.

**Ключові слова:** культурологія, культура, антропоцентрична парадигма, методологія, ідеологія, цифрова культура, цінності.

*Andrushchenko Tetyana, Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Head of the Department of Social Sciences, Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music*

#### **Culturology as a system-forming science**

**The purpose of the article** is to consider culturology as a systemic knowledge about culture, which is an integrative phenomenon, to identify the main trends in modern culturological research. **The methodology** of the work consisted of: interdisciplinary and systematic approaches to the issue, which allowed us to comprehensively consider culturology as a holistic system of culturological knowledge, which is in integral connection with all subsystems; method of analysis, synthesis, synergetic, axiological - to identify the main aspects of culturology as a systemic view of the development of culture, its functions and role in intercultural communication, the emergence of new cultural phenomena mediated by technological determinants. **The scientific novelty** of the work lies in the systematization and expansion of scientific ideas about the place and role of culturology in the system of philosophical knowledge at the present stage of social development. **Conclusions.** Culturology is a system-forming science and its subject is a system of knowledge that could conceptually affect the formation of cultural life in a globalized world, especially in today's globalization breakdown, world holocaust, and psychological stress. That is why the concept of culture is so important today, which connects theoretical and practical ideas about all spheres of human life, a methodology that provides a comprehensive study of culture as a holistic phenomenon of unity of cultural heritage, able to ensure the comfortable existence of man in the modernized technological world.

**Key words:** culturology, culture, anthropocentric paradigm, methodology, ideology, digital culture, values.

Актуальність теми дослідження. Культурологія виникла як відповідь на потребу інтегрованого, системного погляду на культуру – феномена, який вивчається різними науками, а тому й має декілька сотень визначень. Оскільки первинні уявлення про культуру формувались з часів Конфуція та античної філософії, культурологію можна вважати наукою давньою, історичною. Однак, як предмет більш-менш цілеспрямованого дослідження, своєрідний підрозділ гуманітарного знання, вона виокремилась в період Нового часу. Витоки культурології знаходяться у філософських розвідках Джамбатісти Віко, Йогана-Готфріда Гердера та Фрідріха Гегеля. Термін «культурологія» вперше запропонував німецький філософ і фізик В.Освальд (1909). Дещо пізніше його поглибив американський антрополог, етнолог і культуролог Л. Уайт (1939). Системність і предметну визначеність культурології забезпечили такі дослідники, як М. Вебер, В. Віндельбанд, Е. Гуссерль, Г. Зіммель, Е. Кассіер, Г. Ріккерт, А. Тойнбі, О. Шпенглер, К. Ясперс. Саме тому культурологія вважається наукою молодою й такою, що все ще утверджується.

Аналіз досліджень і публікацій. Вагомий вклад у культурологічні дослідження внесли Р. Арон, Й. Гейзинга, Т. Еліот, К. Леві-Стросс, Х. Ортега-і-Гассет, К. Поппер, У. Росту. Відомими є також культурологічні дослідження українських гуманітаріїв, зокрема, В. Андрущенка, Є. Головахи, В. Кременя, Л. Левчук, М. Михальченка, М. Поповича, М. Тарасенка, Н. Хамітова, В. Шинкарука та низки інших дослідників. У сучасному науковому розумінні специфіка культурології полягає у її інтегративному баченні культури як оригінального виміру буття та діяльності людини й суспільства як цілісних феноменів.

Мета роботи – розгляд культурології як системного знання про культуру, що є інтегративним феноменом, виявлення основних тенденцій сучасних культурологічних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Культурологія є наукою інтегративною. Вона зв'язує теоретичні і практичні уявлення про світ культури, який охоплює собою всі сфери життєдіяльності людини. Спираючись на філософію як свою власну світоглядно-методологічну основу, культурологія забезпечує комплексне дослідження культури як цілісного явища в єдності набутків культур народів світу, утверджує системні підходи

аналізу культури до державної політики, системи управління, організації суспільного і особистого життя людини, формує аксіологічні установки, які здатні забезпечити комфортне існування людини в модернізовано-технологічному світі.

Щодо місця культурології в системі наукового знання існує дві основні точки зору: *ізоляціоністська*, що бачить культуру окремою наукою зі своїм особливим підходом, та часто підміняє культурологію іншими науками – філософією культури, мистецтвознавством, соціологією культури та ін.; та *інтегративна*, що розглядає культуру в синтезі соціальних і гуманітарних знань, розгортає поле культури як галузь знань, що виникла на стику філософії культури, культурної антропології, соціології культури, теології культури, психології культури, етнології, історії. У цьому розумінні культурологія вивчає не окремі культурні системи, а універсальні властивості, притаманні всім культурам, формує загальні тенденції та закономірності. Вона вивчає культуру як цілісне системне явище, узагальнює знання інших наук про культуру.

Ми поділяємо й дотримуємось інтегративного підходу, реалізованого, насамперед, в роботах таких відомих вчених та дослідників цієї проблематики, як Г. Арндт, Р. Вільямс, П. Віррлію, Ж. Дельоза, Ж. Дерріда, М. Еспаня, А. Маттелара, П. Муліньє, К. Поланьї, М. де Серто, Л. Фльорі, М. Фуко. В дослідженнях означених авторів стверджується необхідність розгляду парадигми культури у контексті вивчення її багатогранності, цілісності, здатності впливати на всі аспекти суспільного життя. Такий погляд нам видається найбільш евристичним, конструктивним і перспективним.

На сьогодні зазначений підхід успішно реалізується представниками Римського клубу – неурядової міжнародної організації, що об'єднує у своїх рядах вчених, громадських діячів, лідерів думок і ділових людей більш, ніж з тридцяти країн світу. Майже через два століття після Ф. Ніцше вченими Римського клубу знову проголошується необхідність переоцінки цінностей, в якій пропонується переглянути місце і роль людини у світі, взаємодію культур не як зіткнення, за С. Гантінгтоном, а як співпрацю і взаємний розвиток, що здатний відродити людину за викликами соціокультурної динаміки нашого часу, забезпечує подолання духовної прірви падіння людських цінностей та повернення їх

у формування цивілізації культури миру без страждання, насильства і війн.

Автори намагаються зрозуміти й витлумачити витоки і патології сучасного світогляду та описують альтернативну філософію «нового Просвітництва», визнаючи, що саме світогляд відповідальний за нинішні кризові ситуації.

Сучасні культурологічні дослідження побудовані на міждисциплінарному інтегуванні різноманітних знань про культуру – історії, філософії, соціології, психології, власне, всіх галузей гуманітарного знання. Вони позначені синергетичним, об'ємним підходом до аналізу досліджуваної проблематики з використанням широкого спектра сучасних наукових методів.

Як відомо, поняття культури має декілька сотень визначень. Скажімо, А. Кребер та К. Клакхон у своїй праці «Culture: A Critical Review of Concepts and Definitions» (1952) наводять 180 визначень терміну «культура». Французький культуролог А. Мольт навводить 250, американський дослідник Р. Робін – понад 800. Більшість західних культурологів вбачають у ній примат духовного над матеріальним. Вони розуміють культуру як сукупність духовних символів (Вебер), форму розумової діяльності (Кассіпер), систему знаків, комунікацію (Леві-Стросс), інтелектуальний аспект штучного середовища (Люнь) тощо. Досить поширеними є визначення культури як всього того, що є результатом людської діяльності, є мірою людяності людини, як того, що людина створила власним розумом, а не отримала від природи, як матеріальний і духовний прогрес як індивідів, так і різноманітних соціально-національних спільнот.

Сучасні культурологічні дослідження в Україні присвячені фундаментальним проблемам культури в її життєвих проявах, зокрема дослідженню синергетики регіональних ідентичностей у культурному континуумі України, гуманітарних комунікативних систем як чинників європейської інтеграції, крос-культурного діалогу між Україною та європейськими країнами, генези та становлення лінгвокультурології в контексті антропоцентричної парадигми.

Цікаві культурологічні моделі українських дослідників з'явилися після проголошення незалежності. Звільнившись від ідеологічного тиску, притаманному науковому простору колишнього СРСР, українські вчені запропонували низку системних досліджень

культурологічного профілю, які збагатили загальне предметне поле культурології, утвердили нове системне бачення культури, її функціональне позиціонування та призначення. Підкреслюючи евристичність системно-інтегративного погляду на культуру, вони зазначають, що цей погляд дозволяє зрозуміти феномен культури як універсальне явище, як предмет, явище, процес (духовний чи матеріальний), створений (реалізований) людиною у результаті її багатогранної діяльності, як продукт життєдіяльності людини. Далеко не випадково поняття культури здавна трактували як результат перетворення природи, зокрема, як «обробіток землі». В основі культури лежить праця, ширше – суспільне виробництво, завдяки якому створюються матеріальні і духовні предмети, що забезпечують життєдіяльність людини. «Культура» – це «надбання людства», створені людиною (для людини) шляхом перетворення природи для забезпечення чисельних потреб свого існування. Разом з тим, слід звернути увагу на те, що не всі продукти людської діяльності можна з певністю назвати «культурою». Створені людиною продукти за своєю сутністю і спрямуванням можуть бути різними, такими, що сприяють розвитку людини, підтримують її життєдіяльність і такими, які руйнують її. Людські творіння стають «культурою» тільки тоді, коли вони органічно входять у життєвий процес, забезпечують його існування і розвиток. А відтак культура виступає своєрідним зрізом суспільно-історичного процесу з боку його людинотворчого змісту, сферою, де об'єктивні закони, не втрачаючи об'єктивності, підкоряються людським цілям для задоволення людських потреб [1, 600-604].

У трактуванні В. Андрущенка зазначений зріз характеризують, принаймні, три умови, поза якими про культуру в філософському значенні слова говорити не можна. *Перша* із них стосується «участі предмета» (речі, ідеї або відношення) в розвитку сутнісних сил і здібностей людини. У цьому розумінні культурою є лише те, що сприяє утвердженню людини як людини, розвиває її сутнісні сили і здібності, звеличує особистість. *Друга* умова стосується глибини освоєння людиною загальнокультурного змісту предмета. Незрозуміла, неосвоєна річ (ідея, процес, відношення), своєрідна «річ у собі», не є предметом культури, не може бути використаною адекватно до її культурного призначення. *Третя* умова пов'язана із включенням предмета в контекст

загальнолюдської практики. Ті чи інші предмети, що через унікальний збіг обставин опинились за межами практики, втрачають (нерідко назавжди) загальнокультурний зміст. Нормальне функціонування культури, зазначає автор, вимагає безпосередньої життєвої реалізації, чуттєвої відкритості цінностей для суб'єкта. Культура постає як опредметнена сутність людини. Міра розвитку культури визначається мірою розвитку людини. Таке розуміння культури дає можливість диференційовано підійти до історичних типів суспільства, визначити їх місце та роль у загальнолюдській історії [2, 602-603].

Розробці фундаментальних проблем культурології та історичного мистецтвознавства присвячене дослідження О. Яковлева «Синергетика регіональних ідентичностей у культурному континуумі України кінця ХХ – початку ХХІ століття». Ця робота є вдалою спробою створення цілісної картини національної культури України, її історії та суперечливого сьогодення. Автор пропонує концепцію синергетичної парадигми розбудови культурного континууму України, розкриває специфіку історії та етнографії основних культурних регіонів України, водночас підкреслюючи наявність у них спільної культурної основи. Він обґрунтовує методологічні засади дослідження з позицій філософії, естетики, культурології, етнокультурології та регіоніки, що надало можливості виявленню універсального наукового знання через транскультурний діалог локальних культурно-мистецьких явищ на рівнях конкретно-унікального, культурно-історичного і геокультурного хронотопів.

Зорієнтованість автора на регіональний напрям і комплексно-системний підхід у дослідженні трансрегіональних процесів розвитку культури України кінця ХХ – початку ХХІ століття сприяє формуванню наукового уявлення про культурний континуум України як своєрідну «систему специфічних концептів, категорій і понять “духовної метафізики” української культури як кросрегіональної єдності етноментальних характеристик, геокультурних і регіональних хронотопів». Безперечною заслугою автора є спроба застосування теорії синергетики для осмислення кросрегіонального розвитку, трансформації та інтеграції регіональних ідентичностей у цілісний культурний континуум України в проєкції від особливого (регіонального) до універсального (світового) рівнів з метою консолідації сучасного поліетнічного суспільства засобами

транскультурного проєктування [3]. Проєкт синергії культури відображає становлення нової філософсько-культурологічної парадигми самосвідомості, в якій культура виділяється і обґрунтовується як підстава інтеграції людства при збереженні ідентичності етносів та націй. Таким чином, на сучасному етапі розвитку культурології синергетичний підхід в дослідженні культурного простору є «ключем» до різноаспектного осмислення буття нації, що охоплює всі матеріальні та духовні здобутки, культурний континуум в цілому. Визначення нового методологічного базису та розроблення відповідного категоріально-поняттєвого апарату в річищі системних досліджень відкриває нові можливості пізнання закономірностей саморозвитку та самоорганізації етнонаціональної культурної ідентичності в умовах світових глобалізаційних процесів.

Розгляд культури у синергетичному аспекті відкриває можливості відтворення цілісної картини національної культури сучасної України, розробки концепції розбудови культурного континууму України та здійснення концептуального синтезу результатів культурологічного дослідження у процесі верифікації наукової гіпотези в міжнародній діяльності інституцій України і зарубіжжя. Синергетичний підхід забезпечує більш глибоке розуміння стратегії транснаціонального розвитку культурних ідентичностей України на основі узагальнення досвіду соціокультурного проєктування в європейських країнах. Він також дозволяє сформулювати основні принципи та тенденції розвитку сучасних етнокультур, об'єднаних історико-генетичними та типологічними зв'язками в просторі своїх макроетносів, осмислити ідею універсалізму як світоглядно-методологічну кореляцію загальнолюдського, етнонаціонального й регіонального в культурних змістах і формах.

Культурологічні дослідження, проведені вітчизняними вченими в останнє десятиліття, дозволяють виявити й зрозуміти коріння (витоки, причини) як фундаментальної (історично обумовленої) величч української культури, так і глибокої духовної кризи, яка охопила суспільство на початку другого тисячоліття. За визначенням вчених, духовна криза є розладом (дисгармонією) внутрішнього світу особистості (внаслідок тимчасової втрати духовної рівноваги) у напрямку або відновлення перерваного духовного стану або активізації змістовно нового духовного стану,

який визначатиме подальший особистий розвиток. Духовну кризу (як кризу культури) характеризують втрата історичної пам'яті; деформація моралі та естетичних цінностей; недовіра до людини (владних структур, батьків, вчителів та друзів); втрата довіри до вічних загальнолюдських цінностей; втрата віри у святе – віри в Бога; зневіреність в науці і в людському досвіді. У стані духовної кризи людина втрачає здатність насолоджуватись мистецтвом, не відчуває прекрасного; втрачає надію на майбутнє («надія помирає останньою»), розглядає себе не інакше, як невдачу, який нічого не вміє, ні на що не здатен. Людина духовної кризи не має авторитетів, не шанує героїв, символи. Така людина стоїть на межі життя і смерті, вона здатна до суїциду; ця людина пригнічена; вона втрачає сенс життя, а разом з ним – власну гідність. Зрештою, духовна криза – це втрата себе, зневіреність у власних можливостях і здібностях, втрата людяності, розгубленість перед обставинами, втрата духовних орієнтирів, своєрідних опор, на яких тримається людина в життєвому просторі і часі.

Сьогодні людина, за висловом У. Еко, втрачає здатність сприймати здобутки людської культури крізь призму «дерева життя» – одного з найбільш вагомих символів роду людського: «І нарешті цар всіх списків світу, інтернет, безкінечний за визначенням, оскільки постійно знаходиться у розвитку, найсправжніша павутина, лабіринт, а не акуратне дерево, інтернет, захоплюючий у невимовно містичну, абсолютно віртуальну упокоєність. інтернет, що дає у наше розпорядження каталог інформації, від якого ми відчуваємо себе багатими та всесильними, але натомість втрачаємо уяву про те, що в ньому відноситься до даних реального світу, а що ні, і втрачаємо здатність відрізнити істину від дрібноти» [4, 360].

Осмилюючи цю ситуацію та вводячи поняття симулякр, Ж. Бодрійяр, переконливо доводить, що світ ввійшов в еру тотальної симуляції всього і в усьому. Влада, соціальні інституції, політичні партії, культурні інститути із сферою мистецтва, не займаються реальними проблемами, а проводять симулятивну гру у глобальному масштабі. Результатом такої гри стає гіперреальність, яка сьогодні реальніша за саму реальність, адже людині приходить жити і діяти лише в ній. Природньо, що сучасне мистецтво займає у виробництві симулякрів особливе місце. Бодрійяр простежує, як історично художній

образ перетворювався у симулякр, поступово відходячи від відображення реальності, деформуючи її, а потім маскуючи її відсутність, щоб повністю заперечити приналежність до будь-чого, крім самого себе. Цей «чистий симулякр» не має прообразу і симулює художню діяльність зі створення естетичних цінностей псевдомистецтва на ні до чого не зобов'язуючих симулякрах, псевдоречах, пародійно-іронічній насмішці над сучасністю і всією культурою. Ж. Бодрійяр називає віртуальність гіпер-реальністю, яку розглядає як соціокультурний простір сучасності, де втрачені традиційні цінності: «В наші дні віртуальне рішуче бере верх над актуальним... Ми перебуваємо вже не в логіці переходу можливого в дійсне, але в гіпер-реалістичній логіці залякування самою можливістю реального» [5, 33]. Якщо розглядати історію як прогрес людської свободи, то гіпер-реальність виглядає як трансформація звичного способу життєдіяльності на основі перебільшеного уявлення про свободу: «віртуальна реальність веде свою генезу аж ніяк не від комп'ютера і навіть не від схоластичної філософії, а з самих глибин первісності – від початку символічної діяльності людини, зі створення системи симулякрів, які лише умовно і конвенційно позначають предмети і події – слів, малюнків, ліпних і різьблених зображень» [6, 23]. Потужною системоутворюючою ланкою культури сьогодні виступає віртуальний світ, що небезпечно стирає межі реальності, руйнуючи звичну для людини систему координат. «Наснилося мені цієї ночі, що я метелик, і тепер не знаю, чи людина я, якій наснилося, що вона метелик, чи – метелик, якому сниться тепер, що він є людиною» [7, 73].

Інформаційні технології здатні консолідувати монументальні масштабні пласти культури, продукуючи віртуальну реальність, що часто виступає пріоритетнішою від живої реальності та формує хворобливу залежність людини від неї. Віртуальна реальність являє собою нелінійність часу, суцільність сьогодення, а, отже, не потребує пам'яті і традицій, не потребує культури для трансляції досвіду і зв'язку поколінь, руйнує її важливу захисну функцію. Культура, створена людиною за власним архітектурним проектом, потребує захисту від самої себе, потребує рівноцінної реалізації всіх своїх сутнісних сил.

З початку 2000-х років людство вступило в добу цифрової культури. Це поняття є до певної міри суголосним із постіндустріальним

та інформаційним суспільством, хоча цифровий спосіб представлення інформації призвів до серйозних культурних змін уже в межах інформаційного суспільства. Це поява не лише нових культурних форм, норм, але й нових типів фрагментації часу і простору, представлених у програмному забезпеченні, інтернет-медіа, комп'ютерних іграх, віртуальній реальності загалом. Головною відмінністю цифрових технологій є конвергентність і включеність у глобальний інформаційний простір, що забезпечується універсальною мовою комунікації технічних пристроїв, з'єднаних в ефективну мережу. Цифрові медіа характеризуються не здатністю експонувати чи зберігати інформацію, а тим, в який спосіб і якою мірою вони перевершують обчислювальні можливості людського мозку. Саме таке радикальне прискорення не тільки нівелювало географічний простір, чого було вже досягнуто аналоговими електронними медіа у ХХ столітті, а й призвело до небаченої імплузії (стиснення) часу поза будь-якою можливою тілесною фізикою. З'явилися нові поняття: цифрова культура, цифрова музика, живопис, кліпова свідомість, цифровий та аналоговий звуковий ландшафт.

Цифрові медіа ґрунтуються на двох фундаментальних принципах: побудові інформації у формі двійкового коду (numericalrepresentation) та їх обчисленні з допомогою ЕОМ (computation). Синтез теорій М. Маклюена і Дж. Гібсона акцентує увагу на тому, що має значення не лише спосіб представлення інформації медіумом, але й те, що з цією інформацією можна зробити, окрім безпосереднього сприйняття. Цифрова інформація дозволяє проводити операції обчислення з безліччю можливостей: компресія даних, обробка і трансформація, нелінійне редагування, швидкісний пошук і каталогізація, архівація, миттєва передача, висока достовірність і безпека. Швидкість обчислень і передачі інформації залежить від технічної потужності, а всі процеси відбуваються не в режимі реального часу, співмірного з людськими можливостями, розмиваючи межі реального і віртуального світу, де виносяться за рамки традиційні людські цінності.

Сучасний потужний технічний ресурс репродукування мистецьких творів, можливість подорожувати у віртуальному просторі музейних залів і світових архітектурних пам'яток відкриває широкі можливості для особистого знайомства з ними і власного естетичного переживання. Але

одночасно непомітно стирає межу між унікальністю реального і штампом та клонуванням віртуального, технічного світу, перетворюючи багатомірну чуттєву культуру на конвеєрне технічне репродукування. Мистецький твір все більше уподібнюється до артпродукту, артпроекту як відповідного арттовару, що активно пропонується за допомоги сучасних медійних технологій. Тому слід враховувати, що аналіз сучасного художнього ринку перебуває на перетині економіки, політики, культурології, мистецтвознавства і потребує унікальних методів дослідження та сучасних педагогічних підходів для розкриття його цінностей молодій людині та включення їх у свій власний внутрішній світ. Це дозволить молоді адекватніше і більш самостійно протистояти потужному натиску сучасних медійних технологій з їх штампами впливу на формування життєвих цінностей, далеких від естетичної та етичної природи людини. Відомо, що сучасний міжнародний ринок розглядає твори образотворчого мистецтва або мистецький продукт не лише як результат приватної художньої творчості (тобто як значущу частину культури нації), але також як інтернаціональний капітальний актив. Це протиріччя є рушійним для багатьох сторін культуротворчості людини, але коли воно переростає у мистецьку універсалію та починає служити великому діалогу культур (що веде й до визначення специфічних епістемологічних властивостей окремої культури), воно сягає найвищого рівня культурної рефлексивної свідомості, що повною мірою може висловити (експлікувати) себе саме у мистецькій формі, хоча має на меті всезагальні умови існування людської культури. Так виникають цілісні художні та позахудожні водночас, (якщо брати їх в єдності текстуальних та контекстуальних умов), стильові феномени, що заслуговують визначення як метаісторичні стилі культури, до сприйняття і розуміння яких слід готувати молоду людину всіма освітніми засобами, в тому числі і медійними. У світі потужних медійних комунікацій соціально-політична та ідеологічна ангажованість творчих інтенцій людини, нівелювання її сутності, маніпулювання масовою свідомістю приводять особистість у стан екзистенційної кризи – розгубленого пошуку себе в житті і культурі, блукаючи в лабіринті абсурдності і розумному сприйнятті її побудови. Фактично епоха глобальної комп'ютеризації являє собою величезний лабіринт, у якому можна блукати в

різноманітних напрямках, на різноманітних рівнях.

Системне розуміння духовної кризи (синергетичний діагноз кризи культури) дозволяє осмислити шляхи її подолання в конкретно-історичному просторі і часі. Українські реалії потребують вирішення низки взаємообумовлених завдань, найважливішими серед яких є: 1) реальне забезпечення економічних трансформацій не тільки як матеріально-виробничих, але й як основного напрямку культурного розвитку соціуму; 2) розбудова міжлюдського спілкування в контексті цінностей культури і співробітництва, а не як протистояння та ворожості; 3) формування високої духовності нового суб'єкта управлінської діяльності від найнижчого до найбільш високого (в тому числі й державного) управління; 4) виховання знань естетичної (і моральної) компетентностей, відчуття краси людської життєдіяльності кожного громадянина, рівня його відповідальності та участі у життєвому процесі.

Синергетичний підхід формує універсальну парадигму бачення культури як сенсу «краси буття» людини у цьому світі, величі її людяності й перспективи утвердження у сучасних реаліях та у майбутньому.

Доречно в цьому аспекті згадати слова англійського фізика-теоретика, директора з досліджень Центру Теоретичної Космології Кембриджського університету Стівена Гокінга (1942–2018), спрямовані на осмислення долі людини і людства в історичному розрізі, у суперечливому сьогодні і в перспективі: «саме зараз людству потрібно працювати всім разом, більше, ніж будь-коли. Ми зіткнулися з екологічними викликами – зміною клімату, виробництвом продуктів харчування, епідеміями, окисленням океанів. Все це говорить про те, що настав найнебезпечніший момент в історії людства. Ми придумали технології, які дозволяють нам знищити нашу планету. Але ми ще не винайшли спосіб її покинути. Можливо, через пару сотень років ми вирушимо до зірок і створимо свої колонії. Але поки у нас тільки одна планета, і ми повинні працювати разом, щоб захистити її. Для цього необхідно ламати бар'єри між країнами, а не будувати їх. Щоб це стало можливим, світовим лідерам потрібно визнати свій провал. Зараз більшість ресурсів знаходиться в руках невеликого числа людей, і нам доведеться навчитися ділитися ними. Зникають не тільки робочі місця, а й цілі

індустрії, і потрібно допомогти людям перекваліфікуватися і підтримати їх матеріально в цей період. Якщо країни не можуть впоратися зі зростанням міграції, нам потрібно підтримувати глобальний розвиток – це єдиний спосіб зробити так, щоб мільйони мігрантів шукали щасливе майбутнє у себе на батьківщині. Ми можемо зробити це – я свого роду величезний оптиміст. Це зажадає від еліт – від Лондону до Гарварду, від Кембриджу до Голлівуду – витягти уроки з подій минулого року. І, перш за все, дізнатися нашу міру смиренності» [9]. Ці слова вказують на важливість розвитку різноманітних форм людських комунікацій, культури міжлюдського спілкування на рівні особистостей, соціальних груп, еліт, нарешті, країн, які здатні «ламати бар'єри між країнами», тобто створювати відкритий простір для обміну культурними цінностями, навчати ділитися, проявляти етичну відповідальність та щедрість.

Наукова новизна роботи полягає у систематизації і розширенні наукових уявлень про місце і роль культурології в системі філософського знання на сучасному етапі суспільного розвитку.

Висновки. Культурологія є системоутворюючою наукою і своїм предметом вважає систему знань, що могли б концептуально впливати на формування життєдіяльності культури у глобалізованому світі, особливо в сучасних умовах глобалізаційного світоглядного зламу, світового локдауну та психологічного напруження. Тому так важлива сьогодні концепція культури, яка зв'язує теоретичні і практичні уявлення про всі сфери життєдіяльності людини, методологія, що забезпечує комплексне дослідження культури як цілісного явища єдності набутоків культур народів світу, такі системні підходи аналізу культури до державної політики і системи управління, які здатні забезпечити комфортне існування людини в модернізовано-технологічному світі.

### *Література*

1. Андрущенко В. Організоване суспільство: Проблеми суспільної організації та інституціоналізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу: у 2 кн. Кн.2. Філософія новітнього державотворення. Київ: Знання, 2018. 647 с.
2. Андрущенко В., Губерський Л., Михальченко М. Соціальна філософія. Історія, теорія, методологія: підручник для вищих навч.

закладів / вид. 4-е випр. і доп. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 552 с.

4. Яковлев О. Синергія культурних ідентичностей в сучасній Україні: монографія. Київ: НАКККіМ, 2015. 236 с.

5. Eco U. The Vertigo of Lists. 2009. 408 p.

6. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / Пер. з фр. В.Ховхун. Київ: Основи, 2004. 231 с.

7. Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть / Пер. з фр. Л.Кононович. Львів: Кальварія 2004. 376 с.

8. Джвандзи / пер. з кит. Вон Гак. Київ : Сафран, 2019. 308 с.

9. Гокінг С. Теорія всього. Від сингулярності до нескінченності: походження й доля Всесвіту / Пер. Глушак Д.Д. 2018. URL: [https://chtyvo.org.ua/authors/Stephen\\_William\\_Hawking/Teoriia\\_vsogo/](https://chtyvo.org.ua/authors/Stephen_William_Hawking/Teoriia_vsogo/) (дата звернення: січень 2022).

### *References*

1. Andrushchenko, V. (2018). (Organized society: Problems of social organization and institutionalization in the period of radical transformations in Ukraine at the turn of the century: The experience of socio-philosophical analysis: in 2 books. Book 2. Philosophy of modern state formation), Kyiv [in Ukrainian].

2. Andrushchenko, V., Gubersky, L., Mikhalchenko, M. (2016). Social philosophy. History, theory, methodology [in Ukrainian].

4. Yakovlev, O. (2015). Synergy of cultural identities in modern Ukraine: monograph. Kyiv: NACCKiM [in Ukrainian].

5. Eco, U. (2009). The Vertigo of Lists [in English].

6. Baudrillard, J. (2004). Simulacra and simulation. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].

7. Baudrillard, J. (2004). Symbolic exchange and death. Lviv: Calvary [in Ukrainian].

8. Jwanji (2019). Kyiv: Safran [in Ukrainian].

9. Hawking, S. (2018). Theory of everything. From singularity to infinity: the origin and fate of the universe.

URL: [https://chtyvo.org.ua/authors/Stephen\\_William\\_Hawking/Teoriia\\_vsogo/](https://chtyvo.org.ua/authors/Stephen_William_Hawking/Teoriia_vsogo/) [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 11.12.2021  
Отримано після доопрацювання 25.01.2022  
Прийнято до друку 02.02.2022*